

торій та підприємств: Зб. наук.праць Донецького державного університету управління. – Донецьк, 2006. – Т. VII, вип. 64, серія «Державне управління». – С. 142-149.

4. Веклич О. А. Эколого-экономические противоречия / О. А. Веклич. – К.: Наукова думка, 1991. – 144 с.

5. Про концепцію екологічної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.198.0>.

6. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_455.

7. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М.: Айрис-пресс, 2012. – 580 с.

8. Данилишин Б. М. Природно-ресурсный потенциал стало́го розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко та ін. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.

9. Димченко О.В. ЖКГ в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління: монографія / О.В.Димченко. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 356 с.

10. Мудрак О. В. Функціонально-просторовий аналіз стану й розвитку регіональної екомережі в контексті збалансованого розвитку (на прикладі агросфери Поділля): Автореф. дис.... д-ра екон. наук / О.В. Мудрак. – К., 2012. – 32 с.

Отримано 10.02.2013

УДК 338.24

В.А.КРАВЧЕНКО, канд. екон. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Розглядаються теоретичні аспекти управління підприємницькими ризиками та особливості практики ризик-менеджменту на комунальних підприємствах. Визначено ризики, з якими стикаються комунальні підприємства м. Києва, їх частота, ступінь загрозовості та методи управління.

Рассматриваются теоретические аспекты управления предпринимательскими рисками и особенности практики риск-менеджмента на коммунальных предприятиях. Определены риски, с которыми сталкиваются коммунальные предприятия г. Киева, их частота, степень угрозы и методы управления.

Theoretical aspects of business risk management and practical features of public utilities risk management are examined. Kiev public utilities risks, its frequency, degree of threat and risk management methods are defined .

Ключові слова: підприємницькі ризики, комунальні підприємства, ризик-менеджмент, методи управління ризиками.

Модернізація української економіки має спиратися на кардинальне підвищення ефективності діяльності комунальних підприємств, без чого неможливо забезпечити реалізацію реального, а не декларованого, місцевого самоврядування. Від того, наскільки ефективним є управління ними, залежить не лише наповнюваність фінансової бази місцевих орга-

нів влади та раціональне використання матеріальних ресурсів (тепло, енергія, вода тощо), але й економічна безпека України в цілому.

Післякризове відновлення економіки України потребує залучення значних фінансових ресурсів, в тому числі і на міжнародних фінансових ринках, які значною мірою орієнтуються на стабільність відносин України з головними фінансовими донорами – Світовим Банком та Міжнародним валютним фондом. Отримання ж кредитів від них регламентується необхідністю виконання низки умов, одна з яких – зменшення видатків державного та місцевого бюджетів, в тому числі шляхом підвищення тарифів для всіх категорій споживачів на послуги газо- і теплопостачання [1]. Підвищення вартості комунальних послуг призведе до зростання ризикованості в діяльності комунальних підприємств, оскільки значна частина мешканців може перестати сплачувати за надані послуги [2]. За таких умов керівництво всіх комунальних підприємств, і не лише в сфері ЖКГ, має опанувати сучасні підходи до управління ризиками своїй діяльності.

Сучасні теоретичні та практичні проблеми управління підприємницькими ризиками достатньо повно висвітлені в працях закордонних та вітчизняних вчених. Сутність підприємницького ризику, його різноманітні види та методи управління розглянуті в працях Вітлінського В.В., Гранатунова В.М., Рогова М.А., Хохлова Н.В., Чернової Г.В. [3-7] та ін.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів управління підприємницькими ризиками та особливостей практики ризик-менеджменту на комунальних підприємствах.

Комунальні підприємства, не зважаючи на те, що вони знаходяться у власності місцевої територіальної громади, мають всі риси звичайного підприємства, яке діє в умовах ринкової економіки. Тому всі вони повноправно можуть вважатися суб'єктами підприємницької діяльності, а отже їх діяльність невіддільна від ризиків. У статті 42 Господарського кодексу України зазначено: „Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку” [8].

Ризик-менеджмент комунальних підприємств повинен бути в центрі уваги територіальних громад, оскільки чим краще стан управління ризиками, тим більше фінансова база місцевого самоврядування, а відповідно і вище (за інших рівних умов) ступінь задоволення інтересів як споживачів послуг комунальних підприємств, інтересів місцевої громади загалом та інтересів представників місцевих органів виконавчої влади.

В даний час існує широкий спектр визначень ризиків, під якими розуміються вірогідність певної події, власне сама подія, невизначена ситуація, невизначеність події і т.п. Дослідження проблематики управління підприємницькими ризиками мікрорівні в даний час відбувається на основі, головним чином, неокласичних, кейнсіанських і інституціональних підходів. *Неокласична теорія* вважає людину економічним суб'єктом, який діє раціонально, і який при ухваленні рішень, володіючи максимально повною ринковою інформацією, завжди здатний вибрати такий варіант дій, який пов'язаний з мінімальним ризиком. Від керівництва фірми в таких умовах залишається лише вибрати ефективний технологічно досконалий процес організації виробництва, найбільшим чином що відповідає типу ринку, на якому працює фірма. Ризик в рамках цієї концепції розкладається на два компоненти – розмір очікуваного прибутку і величину її можливих коливань. Відповідно, поведінка підприємця направлена на те, щоб, керуючись принципами граничної корисності, вибрати такий варіант інвестиційного проекту, який би забезпечив найменше коливання прибутку.

Свій власний варіант підходу до підприємницьких ризиків існує і в *кейнсіанської теорії*, згідно якого у вартість готової продукції повинні входити і витрати, викликані впливом непередбачуваних чинників, до яких, зокрема, відносяться коливання ринкової кон'юнктури, наслідки природних і техногенних катастроф і тому подібне. На мікроекономічному рівні в кейнсіанській теорії розрізняють наступні види ризиків: а) ризик підприємця (або боржника, якщо використовуються залучені засоби), який виникає в результаті можливості неотримання підприємцем прибутків, на які він розраховував, інвестуючи засоби в певний проект; б) ризик кредитора, тобто ризик неповернення грошей, наданих у вигляді позики; в) інфляційний ризик, пов'язаний із знеціненням грошової одиниці.

Інституціональний аналіз діяльності економічних суб'єктів виходить з того, що ризики в діяльності підприємців є об'єктивним чинником, який обумовлений такими причинами, як обмежена раціональність економічних суб'єктів (асиметричність інформації і нездатність найкращим чином проаналізувати отриману інформацію) і невизначеність очікуваних результатів. Для мінімізації ризиків підприємець вже повинен не тільки оптимізувати суто виробничі витрати, але і нести т.зв. транзакційні витрати, спрямовані на збір інформації і захист прав власності. Особливу увагу інституціоналісти приділяють розгляду таких видів підприємницьких ризиків, як ризик недобросовісності контрагентів і ризик використання специфічних активів.

На наш погляд, хоча всі вищенаведені концепції підприємницьких ризиків можуть застосовуватися при аналізі діяльності комунальних підприємств, найбільший теоретичний потенціал притаманний інституціональному підходу, як такому, який, по-перше, найбільшою мірою враховує невизначеність, притаманну ринковій економіці, та, по-друге, виходить із обмеженої раціональності підприємців та всіх інших «зацікавлених осіб» (так званих стейкхолдерів).

При розробці практичних рекомендацій стосовно напрямів підвищення ефективності управління ризиками на комунальних підприємствах потрібно застосовувати таке визначення ризиків, яке можливо було би піддавати кількісному аналізу. Вважаємо, що ризик можна охарактеризувати як комбінацію трьох елементів: деякої події, її ймовірності та наслідків. Відповідно підприємницький ризик в діяльності комунального підприємства – це комбінація: 1) події, пов'язаної з діяльністю комунального підприємства і яка впливає на нього; 2) ймовірності цієї події; 3) наслідків події, які унеможливають досягнення запланованих цілей і в остаточному підсумку позначаються на інтересах територіальної громади. Практичним, як показує досвід консалтингової діяльності, є використання певної формули підприємницького ризику: ризик невиконання конкретного завдання того або іншого підрозділу підприємства внаслідок можливої події. Наприклад: ризик невиконання місячного плану виробництва внаслідок можливої поломки обладнання.

Потрібно звернути уваги на наступні обставини. По-перше, підприємницький ризик не може бути ризиком „взагалі”. Ризик має конкретну сферу свого прояву, тобто певний функціональний підрозділ підприємства – виробничий, фінансовий і т.п. Тому, говорячи про підприємницькі ризики, ми маємо деталізувати їх, уточнюючи про яку саме функцію ми ведемо мову. По-друге, для того, щоб виникли ризики компанія повинна мати цілі своєї діяльності. Це твердження є логічним висновком з визначення ризику. Якщо в компанії відсутній виробничий, фінансовий, маркетинговий річні плани, то немає сенсу займатися пошуком ризиків. Вони відсутні: немає цілей підприємницької діяльності – немає ризиків. По-третє, ризики можуть стосуватися не лише загрозливих, але й сприятливих для підприємства подій. Керівництво підприємства має навчитися не лише захищатися від ризиків-загроз, але й використовувати ризики-можливості. Компанія має передбачити свої дії не лише, наприклад, у випадку підвищення відсотків по кредиту, а й у випадку їх зниження.

Управління підприємницькими ризиками (ризик-менеджмент) – це управління підприємством в цілому або окремими його підрозділами з урахуванням факторів ризику (тобто випадкових подій, що впливають на підприємство) на основі особливої процедури їх виявлення й оцінки,

а також вибору і використання методів нейтралізації наслідків цих подій, обміну інформацією про ризики і контролю результатів застосування цих методів з метою задоволення інтересів споживачів, місцевої територіальної громади та місцевих органів виконавчої влади.

Практичні аспекти управління ризиками були досліджені в рамках опитування керівників та фахівців комунальних підприємств м. Києва, проведеного в жовтні-листопаді 2012 р. Для проведення опитування була сформована стратифікована випадкова вибірка обсягом 150 підприємств. Анкети були отримані від 25 підприємств. Результати опитування оброблялися за допомогою програми SPSS15.

Мета дослідження полягала в отриманні інформації стосовно стану справ з управлінням ризиками на комунальних підприємствах (КП) м. Києва. Відповідно до цілі дослідження була розроблена анкета, відповіді на питання якої мають надати необхідну інформацію стосовно стану управління підприємницькими ризиками.

Мета дослідження мала наступні компоненти: 1) визначити ризики, з якими стикаються КП м. Києва, їх частоту і ступінь загрозовості; 2) визначити методи управління ризиками, які застосовуються на КП м. Києва; 3) з'ясувати стан ризик-менеджменту та інших функціональних сфер менеджменту на КП м. Києва; 4) визначити події, які найбільш негативно вплинули на діяльність КП м. Києва в 2012 р.

Результати дослідження повинні були дати відповідь на 24 пошукових питання та підтвердити або спростувати відповідні гіпотези. Для перевірки гіпотези Г 2-1 про те, що КП м. Києва стикаються із всіма видами ризиків і гіпотези Г 2-1 про те, що КП м. Києва частіше за все стикаються з фінансовими ризиками ми розрахували частку підприємств, які в 2012 р. стикалися з різними видами ризиків (табл. 1).

Таблиця 1 – Частка комунальних підприємств, які стикалися із різними видами ризиків (2012 р., % до числа респондентів)

Ризик/Ранг за частотою	Підприємства, які стикалися із відповідним ризиком (%)	Підприємства, яким загрозували відповідні ризики (%)
1. Стратегічні ризики	25	34
2. Виробничі ризики	70	60
3. Фінансові ризики/2	88	84
4. Комерційні ризики	70	66
5. Маркетингові ризики	43	56
6. Кадрові ризики/3	80	73
7. Зовнішньоторговельні ризики	0	0
8. Інноваційні ризики	23	22
9. Інформаційно-технологічні ризики	75	50
10. Ризики постачальників/1	91	91

Дані, наведені в табл. 1, свідчать про те, що у комунальних підприємств були відсутні зовнішньоторговельні ризики, тобто висунута гіпотеза Г2-1 не знайшла підтвердження.

Також не знайшла свого підтвердження гіпотеза Г2-2 про першість за частотою виникнення фінансових ризиків – на першому місці виявилися ризики, пов'язані з діями постачальників, з якими стикалися 91 відсоток респондентів, які надали відповідь. На третьому місці за частотою виникнення виявилися кадрові ризики.

Аналогічним чином були перевірені гіпотези Г2-3 та Г2-4, які стосувалися того, чи всі види ризиків загрожують комунальним підприємствам та того, що найбільш загрозовим для більшості підприємств є фінансові ризики. Результати аналізу є цілком подібними до результатів перевірки попередніх гіпотез (табл. 1). Трійка найбільш загрозових ризиків є такою ж, як і трійка ризиків, що зустрічаються найбільш часто.

Усі заходи щодо управління ризиком можна поділити на доподійні і післяподійні. Перші, як випливає з назви, планують і здійснюють завчасно, а другі – після того, як непередбачена подія вже відбулася. До доподійних заходів відносять: страхування, самострахування, попереджувальні організаційно-технічні, юридичні, договірні й інші заходи для передачі ризику. Післяподійні заходи – це одержання ресурсів на ліквідацію збитків у вигляді фінансової допомоги, позик тощо. Найпоширенішими методами управління ризиками є наступні: уникнення ризиків чи відмова від них; прийняття ризиків на себе; запобігання збиткам; зменшення розміру збитків; страхування; самострахування; передачі ризиків (відмінний від страхування).

Розглянемо особливості управління трьома головними видами ризиків, що їх використовували комунальні підприємства м. Києва. З цією метою в ході дослідження перевірялися гіпотези Г 3-2 та Г 3-3, згідно з якими для управління 3-ма найбільш частими та загрозовими ризиками КП м. Києва в якості основного метода застосовують прийняття їх на себе. Аналіз даних табл. 2, в якій наведені результати обробки відповідей керівників та фахівців підприємств, дозволяє зробити висновок про істинність висунутих гіпотез.

Сутність цього методу полягає в тому, що керівництво компанії свідомо ігнорує як активні дії по впливу на ризик, що можуть модифікувати ризик (зменшити імовірність виникнення факторів ризику та/або зменшити розмір можливих збитків), так і пасивні, – створення резервів та страхування ризиків. Як правило, до цього методу звертаються в двох випадках. По-перше, тоді, коли використані всі наявні можливості по модифікації ризиків, та, по-друге, тоді, коли «не вдається визначити ризики, а також передати їх або задіяти інші методи управління ризика-

ми» [9].

Таблиця 2 – Основні методи управління комунальними підприємствами найбільш загрозливими видами ризиків (% підприємств, які використовували метод як основний, 2012 р.)

Основний метод управління ризиками	Види ризиків		
	ризики постачальників	фінансові ризики	кадрові ризики
1. Відмова від ризикованої операції	8,3	4,2	8,3
2. Створення резервів для покриття збитків	4,2	20,8	0,0
3. Зниження імовірності виникнення ризикованої події	25,0	25,0	8,3
4. Зменшення розміру можливих збитків	0,0	20,8	8,4
5. Страхування	0,0	0,0	0,0
6. Прийняття ризиків на себе	62,5	29,2	75,0
Загалом	100	100	100

У випадку, який ми розглядаємо, перше місце, який займає метод прийняття ризиків на себе серед основних методів управління ризиками, пов'язано, на нашу думку, саме з неможливістю ідентифікувати ризики, які постають перед комунальними підприємствами. Опитування показало, що про респонденти мають дуже обмежене уявлення про ризики, з якими пов'язана діяльність їх підприємств. Питання виявлення ризиків та розробки методів управління ними не відносяться на комунальних підприємствах до числа першочергових. Практично всі респонденти, відповідаючи на питання анкети, в якості факторів ризиків відзначали недостатнє фінансування бюджетних установ. Проте, ця обставина не має ніякого відношення до виникнення ризиків, оскільки кожного року ситуація недостатнього фінансування повторюється, що свідчить про стабільний характер дії цього фактору. Отже, він не може бути віднесений до ризикованих факторів, тобто таких, які можуть мати місце, а можуть і не відбутися. Звертає також на себе увагу і відсутність серед основних такого методу управління ризиками, яким є страхування, що прямо вказує на невикористаний потенціал його застосування на комунальних підприємствах.

Проведене дослідження теоретичних засад управління підприємницькими ризиками та результати аналізу практики ризик-менеджменту на комунальних підприємствах м. Києва дозволяють зробити наступні висновки. По-перше, найбільший теоретичний потенціал дослідження проблематики управління підприємницькими ризиками має інституціональна концепція ризиків. По-друге, найбільш загрозливими та такими, з якими найбільш часто зустрічаються комунальні підприємства м. Києва є ризики постачальників, фінансові та кадрові. По-третє, використання

більшою частиною комунальних підприємств методу прийняття ризиків на себе в якості основного методу управління найбільш впливовими видами ризиків свідчить про край незадовільний стан ризик-менеджменту на цих підприємствах.

1. IMF Mission Concludes First Stage of Discussions on a Stand-By Arrangement with Ukraine. Press Release 13/44, February 12, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2013/pr1344.htm>.

2. За результатами опитування Інтернет-порталу «Україна комунальна» 22 % респондентів не будуть сплачувати за комунальні послуги в разі їх підвищення. – ЖКГ накриє хвилю громадського невдоволення. Україна комунальна, 19 лютого 2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/zhkg-nakrije-khvilleju-gromadskogo-nevdovolennja---opituvannja-31749>.

3. Вітлінський В. В. Економічний ризик та методи його вимірювання / Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. – К.: КНЕУ, 2000. – 354 с.

4. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М.: Дело и сервис, 1999. – 112 с.

5. Рогов М. А. Риск-менеджмент: [монографія] / Михаил Анатольевич Рогов. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 120 с.

6. Хохлов Н. В. Управление риском / Николай Валерьевич Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.

7. Чернова Г. В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Галина Васильевна Чернова. – СПб.: Ин-т страхования, 2000. – 170 с.

8. Господарський кодекс України // Голос України від 14.03. 2003, № 49.

9. Risk Management Guidelines Companion to AS/NZS 4360:2004 P.70 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mwds.com/AS4me_files/AS-NZS%204360-2004%20Risk%20Management.pdf.

Отримано 11.03.2013

УДК 330.34

Т.П.ЮР'ЄВА, С.Ю.ЮР'ЄВА, кандидати екон. наук, О.О.МИРОШНИЧЕНКО
Харківська національна академія міського господарства

КРЕАТИВНЕ МІСТО ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Досліджується сутність креативної економіки як нового феномену економічної теорії. Проаналізовано основні проблеми, що стають на заваді розвитку креативної економіки в Україні.

Исследуется сущность креативной экономики как нового феномена экономической теории. Проанализированы основные проблемы, препятствуют развитию творчества в Украине.

The paper investigates the essence of the creative economy as a new phenomenon of economic theory. The main problems that hinder the development of the creative economy in Ukraine.

Ключові слова: креативна економіка, нова економіка, креативне місто, креативний клас, урбанізація, місто, творчі індустрії, житлово-комунальне господарство (ЖКГ), інфраструктура.